

Współczesna Czechosłowacja

ALOIS JIRASEK I JEGO JUBILEUSZ (1851—1951)

W roku bieżącym przypada setna rocznica urodzin Alojzego Jiráska, jednego z najwybitniejszych pisarzy czeskich i duchowych wodzów pobratymczego narodu w jego uporeczywej walce o narodową i państwową samodzielność.

Rocznice tę państwo czeskie postanowiło uczcić nie tylko imponującą ilością okolicznościowych obchodów i uroczystości, lecz także czynem realnym, który by był głębokim hołdem złożonym twórcy historycznej powieści czeskiej, a równocześnie trwałą pamiątką związaną z jego imieniem i działalnością, świadectwem sił twórczych szerokich mas społecznych, źródłem otuchy i pokrzepienia.

Z inicjatywy prezydenta Republiki Klementa Gottwalda została podjęta i zorganizowana rozległa akcja społeczna, której zadaniem jest realizacja programu trwałego uczczenia pamięci wielkiego czeskiego, narodowego i ludowego pisarza.

We wstępnych naradach (1949) wzięli udział wybitni przedstawiciele rządu i nauki, jak: minister szkolnictwa, nauki i sztuki prof. Zdeněk Nejedlý, minister informacji i oświaty Václav Kopecký, prezes Towarzystwa Alojzego Jiráska prof. Albert Pražák. Od razu wyłonily się projekty realne i godne najwyższego uznania. Powołano do życia Komitet honorowy (ministrowie Nejedlý i Kopecký, prof. Pražák) i wykonawczy, w którego skład weszli m. in. przedstawiciel pisarzy czeskich (J. Drda), dalej artysta malarz, ilustrator dzieł Jiráska, reprezentanci nauki, prasy, nauczycielstwa...

Na wniosek ministra Nejedlego, poparty przez prezydenta Gottwalda, postanowiono założyć i urządzić w letnim pałacyku (letohrádku) Hvězda na Białej Górze wielkie muzeum historyczne, które by dało obraz życia i działalności Jiráska, jako też epok, które w swych dziełach przedstawiał. Tam, w Hvězdě, powstanie miejsce pamiątkowe kultury czeskiej, dokąd pielgrzymować będą liczne rzesze szerokich warstw społecznych, powstanie pamiątka żywej chwały dziejowej narodu czeskiego.

Ale uchwalono zrealizować inny jeszcze cel, równie ważny, praktyczny i żywy.

Z inicjatywy prezydenta Gottwalda postanowiono przygotować, wydać i rozprowadzić zbiorową ludową edycję dzieł Jiráska, które zakazane były w czasie okupacji a dziś są wyczerpane i z trudnością dostępne w handlu księgarskim czy w bibliotece. „Nie chcemy bowiem — mówił prezydent RČS — by lud czeski czytał dziś Jiráska mniej niż dawniej, ale pragniemy, by czytał go więcej, i chcemy, by Jirásek przeniknął do jeszcze szerszych warstw, niż to było dotychczas. Preto jest rzeczą słuszną, by w jak najkrótszym czasie wyszły główne dzieła Jiráska w wielkim nakładzie i po cenie bardzo przystępnej”¹⁾.

Ułożono więc program wydawniczy i rozdzielono pracę nad nim tak, by przewidziana edytorska całość ukazała się w latach najbliższych, jako pomnik pisarza i nauczyciela narodowego, trwalszy od spiżu i wymowniejszy. (Przewidziano więc m. in. wydanie takich dzieł, jak: Staré pověsti české, V cizích službách, Proti všem, Bratrstvo, Husitský král, Maryla, Zemanka...).

¹⁾ Cenę całego zbioru oznaczono na 1.500 Kč.

Podjęta akcja spełnić ma równocześnie inne jeszcze pierwszorzędne zadanie społeczne. Ma ona być początkiem gruntownej rewizji i krytycznego przewartościowania tradycji narodowej czeskiej i dziedzictwa kultury czeskiej. Jest to tym ważniejsze, że stosunek Czechów do przeszłości narodowej jest bardzo żywy i bezpośredni. Idzie więc o to, by społeczeństwo czeskie wspominając i rozważając swą przeszłość umiało się w niej dobrze i trafnie orientować i jako hasła życiowe wybierało idee wolnościowe i postępowe, jak doba husycka i epoka czeskiego odrodzenia narodowego. Śladami słynnego z walk husyckich Taboru szli nieustraszeni bojownicy wolnościowi, którzy w najtrudniejszych warunkach ostatniej wojny podtrzymywali w narodzie ducha oporu i bezwzględnie walczyli z hitlerowskim okupantem.

Toteż Czechosłowacja współczesna nawiązuje oficjalnie do tradycji Taboru oraz epoki czeskiego odrodzenia narodowego i garnie się do Jirásk, ponieważ jest jej dziś szczególnie bliski jako ten, który tak trafnie i sugestywnie wskazał swym piórem, jakie to są istotne czeskie tradycje wiodące do wolności narodowej i do narodowego rozkwitu.

Jirásek — to wielki nauczyciel, który uczy Czechów, jak mają patrzeć na swą przeszłość i wzmacniać świadomość narodową; szerzy on w narodzie optymizm i wiarę w zdrowe, twórcze, aktywne siły społeczne ludu czeskiego. Jirásek jest twórcą czeskiej historycznej powieści realistycznej o tematyce przeszłości i tradycji narodowej i ujęciu nowoczesnym²⁾. W jego twórczości cała niemal historia narodu czeskiego znalazła swe pisarskie i artystyczne odbicie; jedną z najbardziej charakterystycznych jej cech jest fakt, iż bohaterem jego dzieł zazwyczaj jest nie bohater indywidualny, lecz zbiorowość, jej dążenia, idee, walki, jej silna wola, która w chwilach ważnych wyłania z siebie przywódców. Z tych względów działalność pisarska Jirásk zyskuje dziś znaczenie większe, potężniejsze niż kiedykolwiek indziej. Podjęta i zorganizowana przez oficjalne czynniki tzw. „Akcja Jirásk” ma być zarazem świadectwem tego, że państwo czeskosłowackie, koncentrując najintensywniej siły i środki na odbudowę gospodarczą, pamięta równocześnie o potrzebach duchowych i wychowawczych ludu i nowego czeskiego człowieka. Akcja ta, mająca ogromne znaczenie społeczne i ogólnonarodowe, jako jeden z najważniejszych i najistotniejszych celów postanowiła do najszerzych warstw czeskiego ludu zbliżyć Jirásk, którego rola wychowawcza zawsze była wielka.

Aby zyskać fundusze potrzebne na urzeczywistnienie wytkniętych celów, zorganizowano zbiórkę na tzw. „Fundusz Jirásk” („Jiráskův Fond”), którą głośnym echem odbiła się w prasie i społeczeństwie. Posypały się liczne i hojne składki ze strony instytucji, organizacji społecznych, szkół, bibliotek, banków i osób prywatnych. Akcja zbiórkowa, zakreśliła wkrótce bardzo szerokie kręgi i stała się jak gdyby potężną manifestacją społeczną³⁾, z którą porównać można tylko słynną w swoim czasie zbiórkę narodową czeską na odbudowę Teatru Narodowego (Národního Divadla). Jirásek zdobył serca i dusze czytelników tym przede wszystkim, że miłując przeszłość swego narodu

²⁾ Niektóre utwory Jirásk znane były u nas z przekładów polskich. W ostatnim czasie ukazało się kilka jego powieści w tłumaczeniu polskim („Psiogłowy”, „Skalakowie”, „Maryla”, „Uroki świata”).

³⁾ Główne informacje o „Akcji Jiráskowej” zaczerpnąłem z udzielonych mi w Pradze (1949) biuletynów i komunikatów komitetu jubileuszowego.

przedstawia postaci i zdarzenia z głębokim psychologicznym zrozumieniem a zarazem prosto, żywo i malowniczo.

Uroczystości ku czci pisarza będą wielką czeską manifestacją narodową.

Stefan Wierczyński

ROLNICZE SPÓŁDZIELNIE PRODUKCYJNE W CZECHOSŁOWACJI

(Jednotné Rolnícké Družstvo — Jednotné Zemědělské Družstvo)

I. Sposób i zasady organizacji

Wstęp

Forma jednolitych spółdzielni, jaką przyjęto w Czechosłowacji przy przechodzeniu do zespołowych form gospodarowania na wsi, jest wyrazem stopniowego przejścia od spółdzielczości zbytu do spółdzielczości wytwórczej. Ażeby przesłankę tę dokładnie zrozumieć i poznać ją, trzeba się wpieryw zapoznać z bazą strukturalną wsi, na których przystąpiono do organizowania jednolitych spółdzielni rolniczych (JZD).

Charakterystyczną cechą wsi czeskich i słowackich jest to, że stanowią one gminę jednostkową, tzn., że powierzchnia jednej wsi pokrywa się z powierzchnią gminy, czyli że każda wieś jest gminą*). Ten moment administracyjnej natury poważnie zaciążył na formie zespołowych gospodarstw.

We wsiach jeszcze w roku 1945 chłopci zorganizowali szereg spółdzielni, a więc spółdzielnie maszynowe, pszczelarskie, elektryfikacyjne, ogrodnicze, hodowlane itp. Szczególne znaczenie na drodze przejścia do gospodarki kolektywnej miały spółdzielnie maszynowe, których w Czechosłowacji na przestrzeni 4 lat powstało około 6.000. Spółdzielnie maszynowe zawiązywane przez chłopów miały na celu kupno większych maszyn i ich użytkowanie przez członków danej spółdzielni. Stanowiło to więc załazek własności kolektywnej. Praktycznie działalność spółdzielni maszynowych wygląda w ten sposób, że poszczególni członkowie wypożyczali maszyny do pracy w swoim gospodarstwie. Zdarzały się również i takie wypadki, że część członków nie korzystała z maszyn, tak że faktycznie obsługiwały one tylko niewielką ilość członków spółdzielni maszynowej. Oczywiście w tym stanie rzeczy nie mogły się one stać powszechnymi bazami do przejścia na wspólną uprawę ziemi. Przed lutym 1948 roku spółdzielnie te bywały najczęściej opanowane przez kułaków, którzy mając wpływ decydujący na wypożyczenie niezbędnych maszyn i narzędzi, usiłowali podporządkować sobie całą wieś.

Cheąc więc ze spółdzielni maszynowych stworzyć ośrodki przejścia do wspólnej uprawy ziemi, należało w pierwszym rzędzie usunąć z nich bogaczy wiejskich, a na ich miejsce wprowadzić małe i średniorolnych chłopów. Ten proces oczyszczenia spółdzielczości z elementów kapitalistycznych był nieodzownym szczeblem do przejścia na zespołową uprawę ziemi. Jeśli chodzi o spółdzielnie maszynowe, to znacznym ułatwieniem w tej mierze była ustawa o obowiązku odprzedaży państwu dużych maszyn i narzędzi rolniczych. W ten sposób kułacy zostali pozbawieni swojej materialnej bazy wyzysku, a jednocześnie państwo stworzyło

*) Przypominamy, że w Polsce wypadki takie są na ogół dość rzadkie. Przeważnie w skład gminy wchodzi kilka wsi stanowiących samoistne gromady.